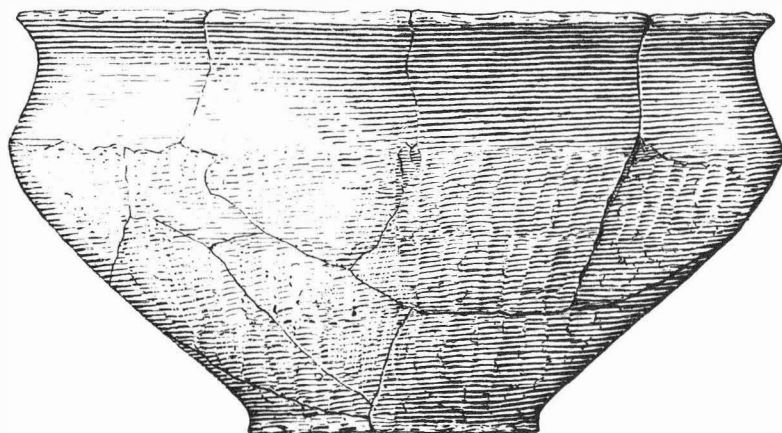

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

1987

BRNO 1990

das vergoldete Riemenende im Quadrat 32/-21 oder die bronzene Schelle aus Quadrat 31/-23, sondern auch um grössere eiserne Gegenstände, wie die Pflugschar in Quadrat 32/-19, den Hakenschlüssel aus Quadrat 31/-21, den Sporen in Quadrat 31/-21 und weitere. Die Art der Wüstung des Burgwalles und auch die zeitliche Begrenzung dieses Prozesses wird man erst nach einer detaillieren Analyse des Fundmateriales klären können.

VÝSLEDKY DRUHÉ VÝZKUMNÉ SEZÓNY NA VELKOMORAVSKÉM VÝŠINNÉM HRADIŠTI VE ZNOJMĚ /okr. Znojmo/

Bohuslav Klíma, jr., AÚ ČSAV Brno

Druhá archeologická sezóna r. 1987 na Hradišti sv. Hypolita ve Znojmě si stále ještě zachovala charakter zachraňovacího a předstihového výzkumu. Od měsíce května do října se terénní práce soustředily do sedmi různých míst cca 20 ha plochy výšinného hradiště a svým celkovým rozsahem přesáhly hodnotu 500 m². Téměř všechna prozkoumaná místa byla ohrožena nejrůznějšími stavebními zásahy a terénními úpravami. Po celou dobu na výzkumu technicky spolupracoval V. Vedra.

1/ Na východním okraji Hradištské ostrožny se před výstavbou rodinného domku v místě asanované stodoly a části zahrady K. Zezuly podařilo zachytit stopy opevnění. Půdní pokryv zde dosahoval mocnosti pouhých 40 cm. Byl značně porušený, obsahoval více fragmentů recentních předmětů, ale málo střepů velkomoravského období. Po jeho odstranění na úroveň žluté a na povrchu zvětralé podložní skály se tmavým zbarvením zřetelně vyrýsovaly ložní trámce dřevohlinitého tělesa valu. Kmeny byly uloženy rovnoběžně vedle sebe s odstupy kolem 100 cm a dosahovaly délky přes 7 m. Přítomnost hradby nebyla dosud v těchto místech doložena. Výzkum tedy i na této straně Hradiště, která byla dokonale chráněná příkrými srázy údolí Granickeho potoka, prokázal přítomnost mohutného dřevohlinitého opevnění. To však přesně nerespektovalo rozsah celého východního cípu ostrožny, ale nechávalo před hradbou asi 30 m široký volný pás, za nímž se terén ostře sklání do údolí. Volná plocha před hradbou a v blízkém sousedství kostela sv. Antonína se rovněž stala místem plošně většího sondážního výzkumu, který měl za úkol prošetřit situaci v dosahu církevní stavby a pod novodobými navážkami vysledovat původní obraz terénu a skalnatého podloží. Zachytily se zde nevýrazné sídlištní stopy v podobě mělkých zahloubenin, jejichž význam a vzájemné souvislosti v sondách nemohly být zatím přesvědčivě interpretovány.

2/ Nejrozsáhlejší výzkum se prováděl opět na jihovýchodní straně Hradištské ostrožny, v dosahu sond z r. 1986. Vyvolala jej připravovaná výstavba posledního schváleného rodinného domku J. Roupce. Prošetřovaná plocha zde dosáhla rozlohy přes 250 m². Svrchní část ornice až do hloubky 30 cm odstranil buldozer. Po začátní sondy se pracovalo již pouze špachtlováním. Mocnost půdního pokryvu dosahovala při severní straně výzkumu pouhých 40 cm, ale na mírném svahu jihovýchodním směrem k předpokládanému opevnění postupně nabývala na mocnosti /až 80 cm/. Nejevila však stopy souvrství. Po začátní celé sondy v úrovni žlutavého, zvětralého skalnatého podloží se objevily tmavé hlinité zásypy řady objektů a kúlů. Pocházely z různých období pravěku a mnohdy se vzájemně porušovaly i překrývaly. K nejvýznamnějším patřily pozůstatky pěti z celkem asi třiceti objektů. Byla to tři slovanská srubová stavení s mírně do skály zasekanou podlahou a kamennými pecemi v rohu a dva zahloubené objekty výrobního charakteru. Z jejich zásypů se podařilo získat typický drobný inventář a keramiku. Výzkum zde tedy znovu dokázal velmi husté osídlení této části ostrožny. I když okolní majitelé nových rodinných domků vždy hovořili o tom, že pod jejich stavbami probíhal horizont skalnatého terénu velmi mělce a popírali jakékoli nálezy a stopy po sídlištních objektech, nemohla jejich tvrzení odpovídat skutečnosti. Terénní bádání potvrdilo pravý opak. Na jeho základě lze vyvodit, že zde bylo v posledních létech při výstavbách domů mnoho památek nenávratně zničeno. Proto je třeba vítat snahu o záchranu lokality ve formě zákazu další výstavby.

3/ Dva zahloubené slovanské objekty se podařilo zachytit a prozkoumat také v zahradě bývalého probošství Křížovníků, dnes charitního domova. Sondážní práce zde probíhaly v místech plánované výstavby menší díl enské budovy. Zdejší terén byl po dlouhou dobu stále vy-

rovnáván a upravován. Vlastní kulturní vrstva, dosahující mocnosti 40 - 50 cm nad skalnatým podloží byla v severní části zahrady překryta až 120 cm mocnými vrstvami středověkých a novověkých navážek i stavební suti z poslední velké přestavby proboštství v 17. století.

4/ K dosud nejvýznamnějším objevům na Hradišti patří odkryté pozůstatky menšího výrobního objektu - mlýnice na zahradě J. Mikudima. Již v roce 1986 tento místní obyvatel pracovníky expedice velmi ochotně informoval o nález "dvou hrnců s vlnicí", které objevil v roce 1968 při kopání základů pro skleník. Obě nádoby tehdy odevzdal do Jihomoravského muzea, kde se však dnes postrádají. Plocha na zahradě v těsné blízkosti skleníku se hodila k menšímu výzkumu a mohla být prošetřena. Po odstranění svrchní hlinité půdy se v hloubce 80 cm objevilo zvětřené skalnaté podloží žlutavé barvy. V něm se tmavým hlinitopopelovitým zásypem zřetelně vyrýsoval zahloubený objekt obdélníkovitého půdorysu o rozměrech 190 x 340 cm. V jeho jihozápadním kvadrantu vystupovalo větší seskupení kamenů s celým žernovem ve středu. Mlecí kámen se nalézal patrně v původním "pracovním" uložení. V jeho blízkosti, ale i dále na podlaze objektu, orientovaného delší osou přibližně ve směru S - J, leželo množství velkých střepů keramiky. Patřily rozmáčkнутým nádobám, ale vyzdvížena byla i nádoba celá, nepoškozená. Od středu k severovýchodnímu okraji objektu se na několika kamenech rozprostírala větší část na kusy rozpadlé pražnice. V jejím dosahu bylo mezi uhlíky a popelovitou hlínou rovněž množství keramických zlomků, které dovolovaly sestavit celé nádoby. Severozápadní zaoblený roh stavení byl mírně zvětšen, protažen a mísovitě zahlouben. Při jeho vybírání se narazilo na porušené a částečně přeházené kosti malého dítěte, od jehož rozpadlé lebky byla ve dvou zlomcích vyzvednuta bronzová náušnice se spirálovitým závěskem. Podél východní, delší stěny se v pravidelných vzdálenostech od sebe zachovaly čtyři větší kulové jámy, které patrně podepíraly pultovou, v východu zdviženou střechu objektu. Ze zajímavých nálezů v zásypu mlýnice lze uvést obilní zrna, ale také např. silně zkorodovaný železný otočný klíč. Po laboratorním ošetření mohlo být z tohoto objektu rekonstruováno celkem 18 celých a pět neúplných nádob, které představují zatím prvý a jedinečný celek, reprezentativní keramický soubor pro celou oblast velkomoravského Znojemska v druhé polovině 9. století. Významnou část v něm zaujímá keramika s menší příměsí tuhy, ale i keramika s podstatným obsahem tuhy, kterou lze označit za keramiku tuhovou. Počátek jejího výskytu je na Znojemsku třeba posunout již před polovinu 9. století / Klíma 1989, 130/ a tedy do časnějšího období než se dosud předpokládalo / Staňa 1960, 288/. V bezprostředním dosahu severního okraje objektu se rýsovala část dalšího většího tmavého zásahu do podloží, který může mít přímý vztah k prozkoumané mlýnici. Zatím však nebyl prošetřen.

5/ V závěrečné fázi sezóny se pozornost obrátila na západní okraj Hradiště, do míst vnějšího opevnění předhradí, kde na parcele M. Šoby došlo k terénním úpravám. Majitel nedávno vybudovaného rodinného domku upozornil na spálené trámy a popelovité vrstvy, na které narazil při kopání již vybudovaného septiku i základů garáže. Svoje informace doprovodil i fotografiemi. Jeho domek se z vnitřní strany dotýká ještě dnes patrného valu, který je v omezeném rozsahu zachován již jen na několika dalších místech. Sondou, vedenou kolmo k tělesu opevnění, byla protata část sutového kužele ze zříceného opevnění a zachycen i okraj objektu u vnitřní stěny hradby. Výzkum zde poskytl velmi potřebná stratigrafická pozorování a zajímavá zjištění. V horní /svrchní/ vrstvě sutového kužele se objevovaly keramické zlomky i větší části tuhových nádob se silnějšími stěnami, které je možno přesněji datovat do doby násilného zániku opevnění Hradiště, kolem poloviny 10. století. Budoucí výzkum zde dokončí řez celým valem i prostorem před ním a ověří i rozšíří tak informace, získané pracemi prof. F. Kalouska v padesátých letech /Kalousek 1955, 9 - 30/.

Dne 30.9.1987 svolal ředitel AÚ ČSAV akademik J. Pouлік do Znojma - Hradiště odbornou komisi k posouzení dosavadních archeologických výzkumů. Členové komise se o práci na Hradišti kladně vyjádřili a shodně konstatovali, že výzkum na ploše asi 1 ha, provedený za dvě sezóny, podstatně přispěl k rozšíření poznatků nejen o sídlištních objektech, ale také o velkomoravských výšinných hradištích i slovanské materiální kultuře vůbec. Komise doporučila, aby nejen Hradišti, ale i jeho zázemí byla věnována stálá a zvýšená pozornost, protože jejich výzkum pomáhá objasňovat vývoj nejen na jihozápadní Moravě, ale v celé naddunajské oblasti.

L i t e r a t u r a :

Kalousek, F. 1955: Velkomoravské hradisko ve Znojmě-Hradišti na Moravě, SPFFBU C2, 9-30.

Klíma, B., jr. 1989: Nový výzkum ve Znojmě-Hradišti /okr. Znojmo/, PV 1986, v tisku.

Klíma, B., jr. 1989: Nová etapa archeologických výzkumů Znojma-Hradiště, Jižní Morava 25, sv. 28, 125-144.

Staňa, Č. 1960: Slovanské obytné objekty na hradišti Staré Zámky u Líšně, PA LI, 240-293.

Ergebnisse der zweiten Grabungssaison am grossmährischen Höhenburgwall in Znojmo /Bez. Znojmo/. Die zweite Grabungssaison am Hradiště in Znojmo behielt noch den Charakter einer Rettungs- und Vorsprungsgrabung. Die Terrainarbeiten konzentrierten sich auf 7 verschiedene Stellen der 20² ha einnehmenden Lokalität und überschritten mit ihrem Gesamtausmass den Wert von 500 m².

1. Am Ostrand der Sporenlage von Hradiště gelang es Befestigungsspuren zu erfassen. Nach dem Abnehmen einer schwachen Erdreichschicht hoben sich in einer Tiefe von 30 cm, durch ihre dunkle Verfärbung im Kontrast mit dem verwitterten felsigen Liegenden, deutlich die Grundbalken des Holz-Erde Wallkörpers ab. Die Stämme in einer Länge von über 7 Meter waren in regelmässigen Entfernungen - um 100 cm - parallel nebeneinander gebettet. Die Anwesenheit eines Walles wurde bisher an diesen, tadellos durch steile Talhänge des Baches Granicný geschützten Stellen der Lokalität, durch eine Grabung nicht belegt.

2. Die ausgedehnteste Grabung verlief wiederum auf der S-O Seite von Hradiště, im Bereich der Sonden aus dem J. 1986. Die untersuchte Fläche erreichte hier ein Ausmass von über 250 m². Bald nach Abnahme des oberen Bodens erschienen Aufschüttungen einer Reihe von Objekten und Pfostenlöchern. Sie stammten aus verschiedenen Abschnitten der Urgeschichte und störten und überdeckten sich oft gegenseitig. Zu den bedeutendsten gehörten Überreste von fünf aus insgesamt ungefähr 30 Objekten. Es waren dies drei slawische Blockbauten mit einem mässig in den liegenden Felsen eingehackten Fussboden und steinernen Ofen in der Ecke und zwei eingetiefte Objekte vom Produktionscharakter.

3. Zwei eingetiefte slawische Objekte gelang es auch im Garten der ehemaligen Probsttei der Kreuzherren zu erfassen und zu untersuchen. Die Kulturschicht, welche hier eine Mächtigkeit von 40 - 50 cm erreicht und direkt am felsigen Liegenden sitzt, war von einer bis 120 cm mächtigen Schichtenfolge mittelalterlicher und neuzeitiger Aufschüttungen überdeckt.

4. Zu den bisher bedeutendsten Entdeckungen auf Hradiště gehören die Überreste eines kleineren Produktionsobjektes - eines Mühlhauses im Garten von J. Mikudim. Schon im Jahre 1986 informierte dieser hiesige Bewohner die Mitglieder des AÚ über den Fund von zwei Gefässen mit Wellenlinie, die er beim Aushub für die Fundamente eines Glashauses entdeckte. Auf der beschriebenen Stelle wurde daher eine flächlich begrenzte Abdeckung vorgenommen. In einer Tiefe von 80 cm hob sich am Niveau des umliegenden felsigen Liegenden eine dunkle Aufschüttung eines eingetieften Objektes ab. Es hatte einen rechteckigen Grundriss im Ausmass von 190 x 340 cm, mit der längeren Achse in Richtung N - S. In seinem S - W Quadrant hob sich eine grössere Steingruppierung mit einem kompletten Mahlstein in der Mitte ab. Am Fussboden lag eine Menge Keramikscherben von fast ganzen, zerdrückten Gefässen. Aber es war hier auch ein ganzes unversehrtes Gefäss. Von der Mitte zum N - O Rand erstreckte sich auf einigen Steinen der grössere Teil eines auf Stücke zerfallenen Backtellers /Rösttellers/. Die N - W Ecke des Baues war mässig erweitert, langgezogen und schüsselförmig eingetieft. Hierher war das Skelett eines kleinen Kindes gelegt worden, bei dessen zerfallenen Schädel ein beschädigter Bronzeohrring mit Spiralanhänger geborgen wurde. Entlang der Ostwand blieben vier Pfostenlöcher erhalten. Die in ihnen festgeankerten Pfosten stützten vermutlich ein, gegen Osten gehobenes Pultdach. Von interessanten Funden aus der Aufschüttung des Mühlhauses ist ausser einer Menge von Getreidekörnern ebenfalls ein eiserner Drehschlüssel zu erwähnen. Nach laboratorischer Bearbeitung konnten aus diesem Objekt 18 ganze und 5 unkomplette Gefässe rekonstruiert werden, welche bislang den ersten einzigartigen Komplex, eine repräsentative Keramikkollektion, für den gesamten Raum des grossmährischen Znojmo in der zweiten Hälfte des 9. Jahrhunderts vorstellen. Einen besonderen Anteil darin nimmt Keramik mit Graphitbeimengung ein, deren Beginn des Vorkommens man im Znojmoer Raum schon vor die Mitte des 9. Jahrhunderts, also in einen früheren Zeitabschnitt als bisher vorausgesetzt wurde /Staňa 1960, 288/, wird verschieben müssen.

5. In der Abschlussphase der Saison wendete sich die Aufmerksamkeit auf den Westrand des Hradiště, an Stellen der äusseren Befestigung der Vorburg. Hier kam es auf der Parzelle von M. Šoba zu Terrainherrichtungen. Bei dieser Tätigkeit konnte man aus dem noch sichtbaren Befestigungskörper verbrannte Balken und aschige Schichten erfassen. Mit einem senkrecht zum Befestigungskörper geführten Suchgraben wurde ein Teil des Schuttkegels durchschnitten und der Rand eines Objektes untersucht, das die innere Wallwand berührt. Die Grabung, welche bisher nicht beendet ist, gewährte wertvolle stratigraphische Belege und interessante

Feststellungen. In der oberen Schicht des Schuttkegels kamen Teile von Graphitkeramik sowie weitere Gefäßbruchstücke zum Vorschein, welche sich präziser in die Zeit der gewaltigen Wüstung des Hradiště - um die Mitte des 10. Jahrhunderts datieren lassen. Die künftige Grabung wird hier den Schnitt durch die gesamte Befestigung sowie den Raum vor dieser beenden und so die Informationen beglaubigen, welche hier in den 50. Jahren Prof. Kalousek /1955, 9-30/ gewonnen hat.

Die Mitglieder der fachlichen Kommission, welche am 30.9.1987 nach Znojmo - Hradiště der Direktor des AÚ Josef Poulík einberief, haben sich positiv über die Grabungsergebnisse geäußert und empfohlen, dass nicht nur Hradiště, sondern auch seinem Umland eine erhöhte und ständige Aufmerksamkeit gewidmet werde, denn die Untersuchungen helfen hier bedeutsam die Entwicklung in SW Mähren sowie im gesamten norddanubischen Raum im 8. - 10. Jahrhundert zu klären.

NOVÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM U ROTUNDY VE ZNOJMĚ /okr. Znojmo/

Bohuslav Klíma, jr., AÚ ČSAV Brno

/Obr. 39, 40/

Po zakončení velmi úspěšné výzkumné sezóny 1987 na velkomoravském výšinném hradišti sv. Hypolita se ve Znojmě archeologické práce nezastavily. Ředitel AÚ ČSAV akademik J. Poulík ještě v samotném závěru sezóny rozhodl o zahájení zjišťovacího výzkumu u znojenské rotundy. Jeho úkolem bylo především prošetření terénu a získání důležitých informací, o které se bude moci opřít plošně rozsáhlý výzkum v příštím roce. Vedením výzkumů u rotundy byl pověřen referent, který se dvěma technickými pracovníky ústavu z Mikulčic a jedním technikem, provedl ve dnech 19.10 - 3.11. vlastní terénní šetření. Vzhledem ke značně pokročilému ročnímu období, nepříznivému počasí, ale také zatím omezeným prostorovým možnostem výkopů v zájmovém areálu, nabyly tyto práce pouze sondážní podobu.

Po více než dvaceti letech se archeologové znovu vrátili k rotundě. Zdržovali se zde naposledy v roce 1966, kdy probíhala její poslední celková stavební úprava. B. Novotný /1967, 53-54/ tehdy prozkoumal jen plochu pod podlahou apsidy a pouze v malé části válcovité lodi. Současný výzkum byl zatím orientován do blízkosti rotundy a potom hlavně na širší prostranství jižně pod ní. Tedy do míst, kde se zatím nabízela jediná volná plocha, na níž bylo možno stanovený úkol bez větších obtíží uskutečnit. Určitým vodítkem novým záměrům se stala dosud jediná obšírnější zpráva o stratigrafické a archeologické situaci v dosahu rotundy, uveřejněná J. Palliardim již v roce 1888. Vhodnou pomůckou pro poznání původního terénu a jeho postupné zástavby představovaly také některé staré rytiny a jiná vyobrazení hradské ostrožny. Především jednoduchý plánek M. Trappa z roku 1863 schematicky zachycoval konfiguraci pivovarem ještě nezastavěného terénu, v němž dominoval podkovovitě vystupující skalnatý hřbet. Západním a jižním směrem se ostře svažoval, zatímco východním přecházel v plošinu, na které se mohlo, jak doložil J. Palliardi, dochovat mocné souvrství s průkaznými nálezy. Dnes je však tato plošina zcela pokryta provozy pivovaru. Před ničivými zásahy zůstala ochráněna již jen nejvyšší část skalnatého hřbetu, na němž byla vybudována rotunda, a volné prostranství pod ním. Proto se největší pozornost mohla soustředit do obou poloh s příznivými podmínkami pro výzkum /obr. 39/.

V plošné skrývce bezprostředně u rotundy bylo na jihovýchodní straně apsidy záhy obnaženo rostlé skalnaté podloží, pokryté pouze velmi slabou vrstvou zeminy o mocnosti 10 - 60 cm. Ta byla promísena především novodobými stavebními zbytky a nejrůznějšími odpadky z nedávných let. Přibližně ve středu odkryté plochy se podařilo zachytit a prošetřit větší obdélníkovitou jámu, která byla 25 cm vtěsána do skalnatého podloží. Silně připomínala jámu hrobovou. Její mělký zásep však obsahoval nejrůznější novodobý materiál, spojovaný i s posledními opravami rotundy.

Druhá, úzká a 18 metrů dlouhá sonda prořala přibližně středem ve směru S - J větší prostranství pod rotundou. Ve snaze prošetřit modelaci skalnatého terénu a pod mocnými vrstvami navážek zachytit původní půdu a zeminy i s případnými útržky starších nalezových vrstev, byla sonda místy prohloubena až 3 m pod úroveň dnešního povrchu. V hloubce 180 cm se v její jižní polovině podařilo zachytit dosud neznámou stavební úpravu s pozdně středověkou dlažbou. Její podloží však nebylo dosud prošetřeno. V severní polovině sondy se skalnaté podloží ostře sklánělo. I zde však v odkrytých vrstvách zachycovaný nalezový inventář patřil většinou

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1987

Vydává: Archeologický ústav ČSAV v Brně,
sady Osvobození 17/19
Odpovědný redaktor: akademik Josef Poulik
Redaktoři: Dr. Z. Himmelová, Dr. J. Stuchlíková,
Dr. J. Unger
Překlady: Dr. R. Tichý, E. Tichá
Grafická úprava: L. Trávníčková
Na titulním listě: nádoba únětické kultury z Újezda u Brna
Tisk: **PENTA**
Evidenční číslo: ÚVTEI - 73332
Vydáno jako rukopis: 450 kusů - neprodejné